

DE ECONOMISCHE FUNCTIE VAN HET BOS IN VLAANDEREN

Filip Agneessens (VHB), Jan Spaas (VHB), Beatrijs van der Aa (VHB), Jos Van Slycken (VHB), Gudrun Van Langenhove (VHB), Veerle Truyen (VHB), Lieven De Boever (UGent), Rik Devreese (VBV), Thierry Onkelinx (Bosgroep Noord-Hageland), Roland Goossens (VHB), Bert Wierbos (AGGLO nv), Tom Anthonis (Landelijk Vlaanderen vzw)

Met dank aan: Guy Van Steertegem (Febelhout vzw) en Carl De Schepper (Bos en Groen)

Duurzaam beheer veronderstelt dat het bos niet alleen wordt gezien als een voorraadschuur. Een duurzaam beheer houdt rekening met de instandhouding en het eventuele herstel van het ecosysteem zodat de levering van producten en diensten gewaarborgd blijft voor de toekomst. Duurzaamheid betekent ook dat na de oogst zo efficiënt mogelijk wordt omgegaan met hout als grondstof. De vraag naar hout en houten producten neemt immers nog steeds toe.

De productiefunctie was tot enkele decennia terug beleidsmatig de sterkst onderbouwde en ontwikkelde bosfunctie. De heroriëntering van de bosbouw naar een multifunctioneel en duurzaam bosbeheer, zorgde ervoor dat andere functies zoals de ecologische en de recreatieve werden opgewaardeerd en sterker op het voorplan kwamen. Toch mag men in een multifunctioneel bos het economisch aspect niet verwaarlozen gezien de toenemende vraag naar hout en houtige producten en de houtverkoop als onmisbare bron van inkomsten voor veel bouseigenaars. Dit wordt trouwens bevestigd en vastgelegd in de meest actuele beleidsinstrumenten: inherent aan de criteria voor duurzaam bosbeheer is bijvoorbeeld het economisch luik en de verplichting om de economische levensvatbaarheid van het bosdomein te waarborgen.

In artikel 8 van het Bosdecreet (1990) wordt de economische functie als volgt omschreven:

'De economische functie van het bos bestaat in de voortbrenging van hout en van bosproducten andere dan hout, waarvan de winning het voortbestaan van het bos niet bedreigt.

De maatregelen tot verhoging van de materiële opbrengst mogen de andere functies die het bos dient te vervullen, niet verhinderen. Het bos dient te worden beschouwd en behandeld als een hernieuwbare natuurlijke hulpbron, die belangrijke grondstoffen levert.'

In wat volgt wordt de economische functie beperkt tot de houtproductie.

1. Economische functie: cijfers en feiten

Eerst wordt het cijfermateriaal weergegeven dat ons de mogelijkheid moet bieden de economische functie zo goed als het kan te duiden. Daarnaast worden enkele kenmerken van de houtverwerkende industrie weergegeven.

Het zou logisch zijn om de areaalbehoefte voor houtproductie af te leiden uit gegevens langs aanbod- en vooral vraagzijde. Langs aanbodzijde vinden we de volumes staande houtvoorraad (met aanwas) per houtsoort zowel voor openbare als privé-bossen evenals de volumes die jaarlijks geveld en verkocht worden.

Langs vraagzijde bevinden zich de export en de verwerkingsindustrie met aanverwante toeleveranciers en hun afnemers.

Wat biedt het Vlaamse bos?

Vlaanderen heeft met 146.381 ha bos een bebossingsgraad van ongeveer 11 %. 70 % van deze bossen is privé-eigendom.

De potentiële houtoogst hangt niet alleen af van bosoppervlakte, maar ook van standplaats, boomsoortenkeuze en randvoorwaarden in functie van duurzaamheid en multifunctionaliteit. Voor een evaluatie van de houtproductie maken we gebruik van een aantal begrippen:

-De staande houtvoorraad: dit is de hoeveelheid hout die in de vorm van staande bomen in een bos aanwezig is.

-De aanwas: dit is het volume hout waarmee de bomen in een bepaalde periode toenemen.

-Het werkhoutvolume: het volume van de spil tot een bepaalde aftopdiameter, exclusief takken. Het werkhoutvolume is het volume dat opgegeven wordt bij een houtverkoop.

Duurzame houtoogst is beperkt tot de jaarlijkse aangroei¹.

Houtvoorraad

De bosinventaris² bevat gegevens over de staande houtvoorraad. Voor Vlaanderen wordt deze geraamd op 31.584.000 m³, wat neerkomt op een gemiddelde van 216 m³ per hectare.

Vlaanderen kent een hoog aandeel bossen op basis van grove den en populier. Voor bossen gebaseerd op deze beide boomsoorten wordt omvorming door de overheid gestimuleerd door o.a. een lagere of geen subsidiëring bij bebossing of herbebossing met deze soorten. In de toekomst zal hun aandeel verminderen, wat gevolgen zal hebben op de aanvoer naar de houtverwerkende sector.

Momenteel bedraagt het volume-aandeel van exoten³ minimaal 39 % van de staande houtvoorraad; het grondvlakaandeel is van dezelfde orde. De beheervisie voor openbare bossen stelt een aandeel exoten van minder dan 20 % voor. Dit streefcijfer van 20 % werd, ingegeven door verplichtingen opgelegd via internationale verdragen en resoluties, arbitrair vastgelegd maar met een streefperiode van 100 jaar en meer. Het wordt ingegeven door het feit dat inheemse soorten beter zijn aangepast aan de klimatologische en edafische factoren en dat inheemse soorten een ecosysteem op zich vormen waaraan een reeks begeleidende soorten zich heeft aangepast.

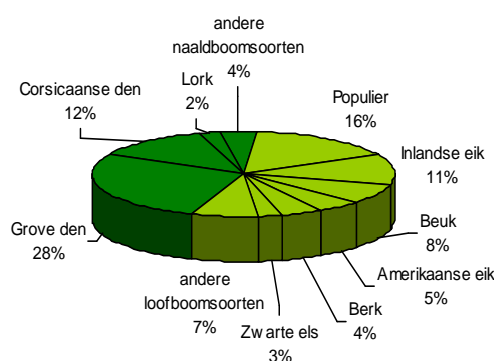
De verlaging van het aandeel exoten zal het te verwerken sortiment aan houtsoorten wijzigen, wat zeker effecten zal hebben op de houtverwerkende nijverheid.

De bosinventarisatie werd slechts éénmaal uitgevoerd zodat aanwasgegevens niet beschikbaar zijn.

¹ De verhouding tussen oogst en aangroei is door de Verenigde Naties opgenomen in de lijst met indicatoren voor duurzame ontwikkeling.

² De regionale tienjaarlijkse bosinventaris volgt de toestand op van bomen (inclusief verjonging), kruidachtige planten en mossen. Deze inventaris volgt de bosbouw telling op die tot 1970 door middel van enquêtes werden uitgevoerd. Waterinckx M. & Roelandt B. (2001). Bosinventarisatie van het Vlaamse Gewest. AMINAL, afdeling Bos en Groen, Brussel.

³ Exoten aanwezig in Vlaanderen volgens afnemend aandeel in grondvlak: Corsicaanse den, populier, Amerikaanse eik, lork, fijnspar, tamme kastanje, Amerikaanse vogelkers, douglas, Weymouthden, e.a. (bron: bosinventaris). De afdeling Bos en Groen beschouwt de grove den als inheems.

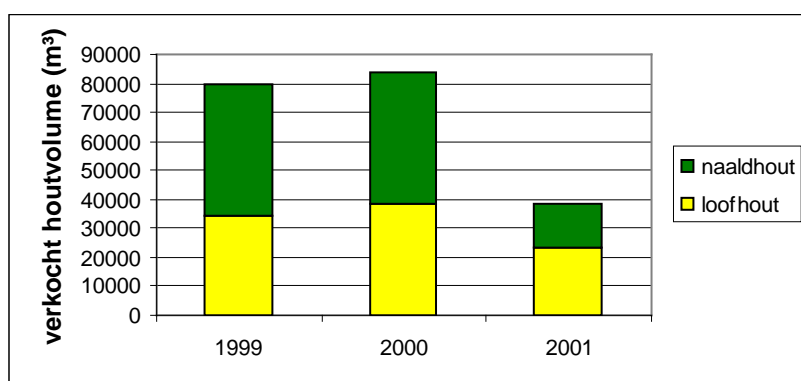

Figuur 1: verdeling staande houtvoorraad naar boomsoort (brongegevens: AMINAL, Afdeling Bos en Groen)

Houtverkoop

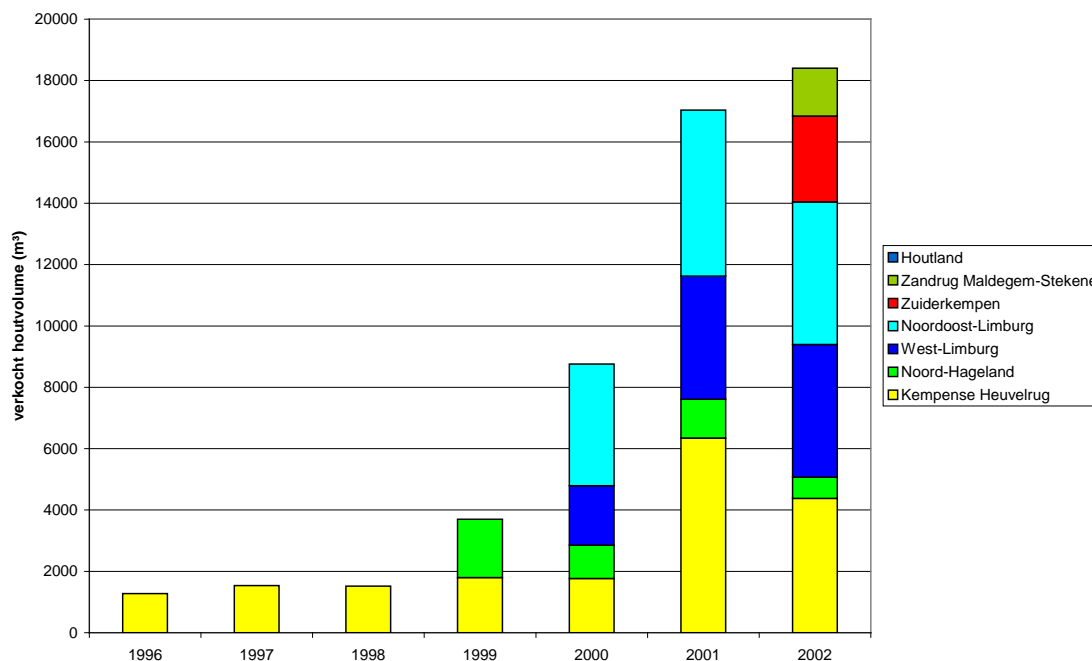
Er bestaan evenmin gebiedsdekkende gegevens over vellingen. Het is dan ook niet mogelijk om de duurzaamheid van de houtoogst in Vlaanderen te beoordelen aan de hand van cijfers. De enige beschikbare informatie is een overzicht van de houtverkopen in de openbare bossen en in bossen die via bosgroepen deel uitmaken van een beheereenheid.

De cijfers over de houtverkoop in openbare bossen worden telkens weergegeven voor het betreffende dienstjaar, d.i. het jaar waarin het verkochte hout moet gekapt zijn, dus meestal het kalenderjaar volgend op de verkoop. In 1999 werd in totaal 80.000 m³ verkocht, in 2000 was dit 84.000 m³ en in 2001 nog 38.000 m³. De daling in dienstjaar 2001 (verkocht in kalenderjaar 2000) is te wijten aan de stormen van 1999 in de omliggende landen: hierdoor was er een overaanbod hout op de markt waardoor dunningen uitgesteld werden. Wanneer de gegevens van de houtverkoop gekoppeld worden aan de oppervlakte openbaar bos, kan hieruit een gemiddelde kapintensiteit worden afgeleid. Deze varieert voor Vlaanderen van 0,9 m³/ha.jaar (2001) tot 1,9 m³/ha.jaar (2000), hetgeen een onderschatting is aangezien er ook bossen zijn waar houtoogst uitgesloten is (b.v. reservaten) en niet alle openbare bossen door Bos & Groen beheerd worden.

Figuur 2: Jaarlijks verkochte volumes loof- en naaldhout (in m³) (brongegevens: AMINAL, Bos en Groen). De daling in het dienstjaar 2001 (betreffende kalenderjaar 2000) is te wijten aan de stormen in 1999.

In de bosgroepen wordt houtoogst gestimuleerd door de organisatie van gezamenlijke houtverkopen. De bosgroep biedt loten aan die bestaan uit hout uit verschillende kleine bossen die in eenzelfde beheereenheid gelegen zijn. Op die manier wordt hout dat voordien niet verkoopbaar was, dit nu wel. Het effect is af te leiden uit figuur 3. Globaal genomen merken we een toenemende houtoogst in de gebieden met bosgroepen. Dit hout is dikwijls afkomstig uit verwaarloosde naaldbossen. Het overgrote deel van dit volume bestaat uit hout dat zonder bosgroepen niet zou geoogst worden. Of deze toegenomen houtoogst van tijdelijke of permanente aard is, zal de toekomst moeten uitwijzen. Bos en Groen schat dat een gemiddelde goed draaiende bosgroep jaarlijks zo'n 7.500 m³ hout op de markt zou kunnen brengen, wat overeenkomt met een totaal volume van 142.500 m³ per jaar voor Vlaanderen. Wanneer we de verkoop door bosgroepen vergelijken met die door AMINAL Bos en Groen, stellen we vast dat de inbreng van de bosgroepen niet te verwaarlozen is.

Figuur 3: Jaarlijks verkocht hout via de bosgroepen (brongegevens: AMINAL, Bos en Groen).

Over de invloed van de verkoopmethode - op stam, algemeen toegepast in Vlaanderen, of aan de harde weg zoals in Duitsland en in bepaalde departementen van Frankrijk - op de afname en prijsvorming is in ons land weinig bekend.

Invloed van het beleid op houtvoorraadontwikkeling en houtverkoop

Het actuele houtproductieniveau kan, behalve door marktkrachten en bosbehandeling, ook door het beleid beïnvloed worden. Dit gebeurt onder meer door het subsidiëren van de productie, door de toegelaten kaphoeveelheden te regelen, bijvoorbeeld via kapmachtigingen of door bossen van de productieve naar de onproductieve categorie te verschuiven (o.m. door bossen een zuivere reservaatfunctie te geven) of omgekeerd. Algemeen kunnen we vaststellen dat beleidsdocumenten zoals MiNa-plan, regeerakkoord,... geen duidelijke kwantitatieve doelstellingen bevatten inzake de productiefunctie van het bos zoals dit wel het geval is voor de ecologische functie (streefdoel: 3000 ha bosreservaat tegen 2002). Er wordt dan ook geen actief beleid gevoerd ten aanzien van de economische functie.

Beheerplannen

Het opleggen van een beheerplan heeft menig privé-eigenaar meer inzicht gegeven in zijn bosbeheer en is tevens een leidraad naar de volgende generaties.

De essentie van een beheerplan is een bosbeheer te voeren in functie van de gestelde doelstellingen en in functie van de bosontwikkeling. Beheerplannen zijn ook een belangrijk instrument bij de planning van de houtoogst. Ze geven aan wat de komende jaren kan worden verwacht aan hout, zowel naar soorten als afmetingen.

Er blijkt echter voor 79 % van de bosoppervlakte geen beheerplan te bestaan. Verder bestaat voor 17 % een beperkt en voor 4 % een uitgebreid beheerplan. Voor bossen kleiner dan 5 ha is een beheerplan niet verplicht. Deze categorie zit eveneens vervat in de 79% bosoppervlakte zonder beheerplan. Hoe groot het aandeel is van deze categorie is niet geweten. Dit verklaart mede het hoge percentage van 79% waarvoor geen beheerplan bestaat.

Daarnaast zijn 3 % van de bossen onderworpen aan een FSC-certificeringsproces. Het gaat hier om de openbare bossen Zoniënwoud, Meerdaalwoud en Heverleebos.

Kapmachtigingen

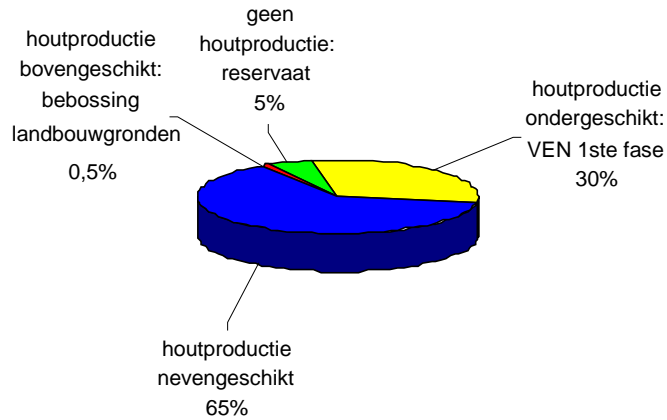
De diverse bosbesluiten hebben herbebossing gestimuleerd, doch met een voorkeur naar inheemse boomsoorten. Indien de beseigenaar geen goedgekeurd beheerplan heeft, moet hij voor iedere kapping beschikken over een kapmachtiging. Aan de kapmachtiging wordt doorgaans een, vaak als bindend aanvoeld, advies voor heraanplanten met specifieke boomsoorten gekoppeld. Vaak wordt de heraanplanting met inheemse boomsoorten (Beuk, Eik, Es...) aanbevolen ter vervanging van exoten. De ervaring wijst uit dat hierbij zelden economische overwegingen in aanmerking worden genomen. Deze ontwikkeling is minder gunstig voor de houtproductie op de armere standplaatsen (Kempen en zandig Vlaanderen).

Gebiedsgericht beleid

Bossen kunnen in verschillende categorieën vallen, telkens met eigen voorschriften die houtoogst al dan niet beperken (figuur 4). Zo is in (strikte) bosreservaten de houtoogst onbestaande. Voor bossen in VEN heerst momenteel onduidelijkheid: bosbeleid vraagt dat het bosbeheer in het VEN invulling geeft aan de criteria duurzaam bosbeheer waarbij houtproductie wél nog mogelijk is. Natuurbeleid heeft tot nu toe nog geen invulling gegeven aan de natuurrichtplannen zodat er geen zicht is op hun mogelijk beperkend effect op de houtoogst. Met de afbakening van het VEN (eerste fase) wordt alvast in 30 % van de bossen houtproductie ondergeschikt aan natuurbehoud. De houtoogst kan hierdoor gevoelig dalen.

In de Vogel- en Habitatrichtlijngebieden kunnen beperkingen opgelegd worden om soorten en habitats die van internationaal belang zijn, te beschermen, te herstellen of in stand te houden⁴. Welke impact deze beperkingen zullen teweegbrengen op de beschikbaarheid aan hout is tot op heden moeilijk in te schatten.

⁴ Dumortier M., Van der Aa B., Leyman A., Van Gossum P. en Serbruyens I., 2003. Bosbeleid. In: Dumortier et al., 2003. Natuurrapport 2003. Toestand van de natuur in Vlaanderen: cijfers voor het beleid. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud nr. 21, Brussel.

Figuur 4: Verdeling van de houtproductiefunctie over het bos in Vlaanderen (bron: Leyman & Vandekerckhove 2002).

Criteria Duurzaam Bosbeheer

De Criteria Duurzaam Bosbeheer verankeren de economische functie in het beheerplan. Ze bepalen immers dat de bosbeheerder het efficiënte gebruik van de bosproducten moet stimuleren, teneinde de levensvatbaarheid van het bosbezit te waarborgen.

De Criteria Duurzaam Bosbeheer geven voldoende garantie voor de certificatie van een boscomplex. Het zou dan ook logisch zijn dat certificerende instanties deze inspanningen waarderen en automatisch een label toekennen aan bosbeheerders die voldoen aan de Criteria Duurzaam Bosbeheer. Alle labels die werkelijk voor duurzaam bosbeheer staan, moeten erkennen dat de lat hier erg hoog wordt gelegd, zeker hoog genoeg voor de labels die nu op de markt zijn.

De verplichting om de Criteria Duurzaam Bosbeheer in het Vlaams Ecologisch Netwerk toe te passen, met daaraan gekoppeld een lager aandeel exoten, zal het economisch rendement op de armere zandgronden in het gedrang brengen.

Wat vraagt de houtverwerkende industrie?

Om deze vraag te beantwoorden, beschikken we over weinig relevante gegevens. Reden hiervan is o.a. de verscheidenheid binnen de 'bedrijfskolom hout', waar een verticale integratie zelden voorkomt. De houtkolom omvat de gehele waardeketen vanaf de winning van de grondstof hout, over de verwerking tot halffabrikaten en afgewerkte producten tot de distributie van deze eindproducten. Binnen de bedrijfskolom hout worden de volgende geledingen onderscheiden:

- Bosbouw bepaalt de boomsoortenkeuze waarvan de te oogsten hoeveelheden en kwaliteiten gerelateerd zijn aan de standplaats en het gevoerde beheer.
- Bosexploitatie oogst het hout als ruwe grondstof.
- De eerste houtverwerking omvat activiteiten als het zagen, schaven en drogen van hout, evenals de productie van fineer.
- De tweede houtverwerking omvat de eigenlijke industrie die halffabrikaten (plaatmaterialen) en afgewerkte producten (meubelen, bouwelementen, verpakkingen...) voortbrengt.

In Vlaanderen hebben zich vooral twee soorten verwerkingsbedrijven geïnstalleerd, die zich toespitsen op:

- 1° verwerking van vezels en spaanders, hetzij tot papier hetzij tot samengestelde platen;
- 2° verwerking van massief hout.

Bosexploitant: link tussen bosbeheer en houtverwerking

De Vlaamse bosexploitanten realiseerden in 1999 een omzet van 49,5 miljoen euro. Deze sector stelde ongeveer 2000 personen tewerk in 500 firma's⁵.

Het werk van de bosexploitanten wordt beïnvloed door een gewijzigd bosbeleid. Daar waar vroeger grote homogene houtloten verkocht werden, is dit door toepassing van een meer kleinschalige bosbouw gewijzigd.

Vaak wordt van de exploitanten ook bijzonder aandacht gevraagd voor de ecologische functie van het bos: aandacht voor te behouden elementen, rekening houden met schoontijd, aangepaste machines gebruiken in diverse standplaatsomstandigheden. De exploitant wordt ook geconfronteerd met de vragen en opmerkingen van de recreant, die hem vaak ziet als grootste schadeveroorzaker in het bos. Vaak is de opleiding van exploitanten onvoldoende gericht op deze nieuwe uitdagingen.

Er bestaat bovendien een toenemende discrepantie tussen de internationaal gestuurde houtprijzen die reeds decennia lang stagneren en de voor Vlaanderen gestadig toenemende arbeidskosten voor exploitatie.

Belang van de houtverwerkende industrie in Vlaanderen

De Belgische hout- en meubelindustrie (inclusief de eerste houtverwerking) realiseerde in 2002 een omzet van 5,7 miljard euro. Deze sector stelde in 2002 bijna 30.000 personen tewerk in meer dan 2.000 ondernemingen. Het is een echte kmo-sector: meer dan 94 % van de ondernemingen telt minder dan 50 werknemers⁶.

De tewerkstelling in de Vlaamse houtverwerking is gebaat bij een adequate beschikbaarheid aan voldoende grondstof. De productie van de grondstof hout in Vlaanderen is echter vrij beperkt in verhouding tot de omvang van de verwerkende industrie: het te verwerken hout, wordt voor 90% ingevoerd, ofwel rechtstreeks, ofwel via houtimportbedrijven⁷. Verhoogde import van de grondstof hout kan aan de vraag van de industrie (met als eindverbruiker-klant de particulier) voldoen, maar met als gevolg negatieve effecten op tewerkstelling en handelsbalans voor het betreffende deelaspect.

Naast het aanbod aan grondstoffen moet ook voldoende aandacht besteed worden aan productontwikkeling, innovatie en marketing.

⁵ Fedemar, enquête 1999

⁶ Febelhout vzw, Statistisch overzicht 2002

⁷ Febelhout vzw, Statistisch overzicht 2001

De Houtverwerkende industrie en een flexibele bevoorrading

Dé tendens in de houtverwerking is flexibiliteit: vandaag bestellen, morgen leveren. Dit heeft uiteraard zijn gevolgen op de aanvoer van de grondstof, die, afhankelijk van het productieproces, al dan niet vers en aan hoge kwaliteitseisen moet voldoen. Deze flexibiliteit zou in het bosbeheerplan moeten kunnen 'vertaald' worden. Bij hoogdringendheid zou, zonder afbreuk te doen aan de andere functies van het bos, kunnen afgeweken worden van bijvoorbeeld de schoontijd. Een ander voorbeeld is de rigiditeit van de geplande kappingen zoals opgenomen in de kaptabel in het beheerplan. Een speling van 4 jaar (2 jaar voor en na het geplande kapjaar) moet de beheerder onvoorwaardelijk toelaten om snel in te spelen op opportuniteiten.

Verantwoordelijkheid van Vlaanderen in een mondiale context

Mondiaal wordt een steeds toenemende vraag naar hout verwacht, zo ook voor Vlaanderen. De Vlaamse houtverwerking betreft hout als grondstof in hoofdzaak uit de omliggende landen zoals Frankrijk. De import van hout als grondstof uit tropische regenwouden en uit de uitgestrekte wouden van de voormalige Oostbloklanden is voor Vlaanderen niet typisch. Dit neemt niet weg dat een belangrijke mate van zelfvoorziening nog steeds een afdoende uitgangspunt verzekert als bijdrage aan een duurzaam bosbeheer op mondiaal vlak.

De houtverwerking vestigt zich niet noodzakelijk op de plaats van het grootste grondstofaanbod, hoewel dit natuurlijk een belangrijk gegeven kan zijn. Onze Vlaamse industrie vestigt zich echter zeer graag bij de afzetmarkten, om voeling te krijgen en sneller te kunnen inspelen op de noden van de klanten. Het nadeel van een beperkter/moeilijker grondstofbevoorrading weegt tot nu toe niet op tegen het voordeel dat uit het eerste element gehaald kan worden. Nochtans is dit een delicaat evenwicht, dat gemakkelijk verstoord kan worden indien de grondstofbevoorrading (b.v. vanuit Vlaanderen zelf) werkelijk aan banden gelegd wordt. De ene subsector is hier al gevoeliger voor dan de andere.

Houtstromen in Vlaanderen

In het kader van een Europees project PAMUCEAF (Poplars a Multiple-Use Crop for European Arable Farmers) werd een houtstroom opgesteld voor populier in België (bijlage 1). Door de specificiteit van de aanplantingen van populier en de hierop geënte industrie kon deze houtstroom min of meer afgezonderd worden binnen de houtkolom. Toch vroeg de opstelling ervan via enquêtes bij zowel aanbieders als afnemers een tijdsinvestering van bijna 2 jaar. Houtstromen van de belangrijkste hoofdboomsoorten in Vlaanderen als inlandse eik, beuk en grove den zijn momenteel slechts fragmentarisch voorhanden. Hier zou opnieuw een grondige enquête nodig zijn om de schaarse cijfers te verzamelen, te verifiëren en te verwerken tot een houtkolom. Het Laboratorium voor Houttechnologie van de Universiteit Gent heeft in een eerste fase een rudimentaire houtkolom trachten te schetsen voor eik en beuk (bijlage 2). De cijfers in deze kolommen zijn enkel richtinggevend maar wijzen in elk geval reeds op het belang van de beuk van Zoniënwoud voor de Vlaamse verwerkende industrie en van het onevenwicht tussen vraag en aanbod op Vlaamse schaal.

De houtkolom benadrukt eveneens de noodzaak van streven van een aandeel kwaliteitshout. Doorstroming en verwerking van resthout en minder kwalitatief hout zal steeds gegarandeerd blijven door de grotere bulktoepassingen (pulp, spaanplaat,...). Kwaliteitshout uit het eigen bos is eveneens belangrijk voor de vele kleine familiebedrijven (schrijnwerk, meubel,...).

Aanbevelingen

Bosuitbreiding

Bosuitbreiding is essentieel om onze zelfvoorzieningsgraad aan hout te verhogen en de eventuele lagere productie in gebieden met hoofdfunctie natuur (VEN en SBZ) te compenseren.

Bij de bebossing van landbouwgronden dienen eveneens de economische, de ecologische en pionier eigenschappen van populier onderkend te worden. Met populier als pionierboomsoort kan op korte termijn een bosklimaat gecreëerd worden, ook zorgt deze boomsoort voor de nodige fixatie van nutriënten, waardoor uitspoeling naar het grondwater wordt vermeden. Naast deze ecologische aspecten speelt nog het economische aspect van prominente aanwezigheid van de populierverwerkende industrie in Vlaanderen.

Gebiedsgericht beleid

De toekomst van de Vlaamse bossen wordt in ruime mate bepaald door de overheid. De bossector constateert dat natuurverenigingen, mits een goedgekeurd beheerplan, kunnen ontbossen met eenvoudige melding en bijgevolg met vrijstelling van compensatieplicht. Dit gebeurt nu in hoofdzaak op de gronden waar zich mogelijkheden tot aankoop/huur voordoen. Dit kan een negatieve impact hebben op de structuur van boscomplexen. Hier is een taak weggelegd voor de overheid om vast te leggen waar natuurverenigingen door toedoen van subsidies bos kunnen aankopen.

Op korte termijn moet het natuurbeleid zekerheid bieden ten aanzien van de houtproductie in bossen gelegen in gebieden die thans afgebakend zijn als onderdeel van het VEN en de SBZ's en waarvoor Natuurrichtplannen worden opgemaakt.

Planmatige aanpak van het beheer is vereist

De opmaak van beheerplannen wordt best gestimuleerd en samengebracht in een centraal consulteerbare databank, waardoor de industrie zicht krijgt op de lokale beschikbaar kapkwantum. Alhoewel de houtverwerking haar productie in de eerste plaats afstemt op de noden en vragen van de klanten, is het interessant om weten welke hoeveelheden hout lokaal "beschikbaar" zijn voor industriële verwerking.

Bij calamiteiten, zoals stormen, is rechtstreeks overleg met de bosadministratie, de bosgroepen en de verwerkende nijverheid onontbeerlijk.

Bulk of kwaliteit ?

De houtverwerkende sector ervaart tegelijkertijd een toenemende productie en invoer van composieten op basis van hout naast het massief hout. De productie van composieten biedt mogelijkheden voor de verwerking van dunningsproducten (bulk). Door het mondiale karakter van deze industrie is het gevaarlijk om alleen hierop een duurzaam bosbeleid te baseren. Voor bulkproductie zal de industrie zich aanpassen aan de beschikbare houtvoorraad. De structuur van deze industrie (platen en papier) is ook grootschalig.

Zagerijen daarentegen zijn meestal ondergebracht in kmo's, kleinschaliger en meestal met een familiaal karakter en vandaar ook meer honkvast in Vlaanderen. Voor deze sector is het wél van belang om jaarlijks een zekere hoeveelheid hout ter beschikking te stellen. Het gaat hier over de productie van kwaliteitshout. Indien de houtbevoorrading voor deze kmo's in zekere mate kan gegarandeerd worden door een aangepast bosbeleid, is een klantgerichte productie mogelijk. Een minimumvereiste is wel dat er een voldoende groot volume wordt aangeboden voor verkoop (500 m³); dit blijft een probleem, bosgroepen kunnen dit deels ondervangen. Het bosbeleid kan bovendien kwantitatieve streefcijfers opnemen, b.v. streven naar 10 % kwaliteitshout. Het beheerplan kan opgemaakt worden om dit streven te bereiken en zodoende de stabiliteit van de bedrijfsvoering te garanderen.

Een bosbeheer gericht op kwaliteit en de promotie van eindproducten op basis van massief hardhout, is, naast de algehele promotie van houten producten, onontbeerlijk. Dit veronderstelt commerciële samenwerkingsverbanden, het aanbieden van, zo mogelijk, gecertificeerd hout en bovenal een creatieve verwerkingsindustrie.

Bosgroepen

Vermits 70% van het Vlaamse bos privé-bos is, is een blijvende ondersteuning van de private boscijners aangewezen om de productiefunctie in deze bossen te optimaliseren op een duurzame wijze.

Het Besluit van de Vlaamse Regering dat de oprichting en werking van Bosgroepen regelt zal een zeer positieve invloed hebben op een efficiëntere productie en afzet van bosproducten. De werking in het kader van de bosgroepen zal voornamelijk het beheer van het kleinere bosbezit stimuleren. De houtverkopen, die nu reeds bij de bosgroep-piloot-projecten gerealiseerd worden, tonen aan dat maatregelen naar een meer evenwichtig bosbeheer nl. naast houtproductie aandacht voor de maatschappelijke functies (sociale, ecologische, e.a.) een positief effect hebben op zowel de houtproductie als de afzet ervan.

Aankoopbeleid

In eigenaarmiddens wordt gevreesd dat de vele reglementeringen de grondwaarde zal aantasten. Deze alhoewel logische redenering wordt door omstandigheden niet bevestigd. Met name het aanvankelijk aankoopbeleid van de overheid, gevolgd door grondverwerving door natuurverenigingen bewijst het tegenovergestelde. Alhoewel gunstig voor de eigenaar-verkoper en de grondspeculant is deze toestand nadelig voor de bosbeheerder die bosbouw wil in stand houden en zo mogelijk uitbreiden. Er is dus – en niet alleen voor de economische functie – absoluut nood aan een ruimtelijke afweging van gebiedsgerichte doelstellingen en de daarop afgestemde aankoopbeleid. De bevoegde administraties moeten meer en beter samenwerken en afspraken maken met natuurverenigingen en privé-eigenaars over aankoopbeleid.

Kennisverwerving ter ondersteuning van de productiefunctie

In de eerste plaats is het noodzakelijk om de Vlaamse houtstromen voor de belangrijkste soorten in kaart te brengen, zodat het belang van een Vlaamse houtproductie voor de eigen industrie beter kan gededuid worden;

Ter vervollediging van het aanbodbeleid is een tweede bosinventarisatie op korte termijn belangrijk, zodat ook de aanwas van het Vlaamse bos gekend is.

Verder is meer kennis noodzakelijk over houtproductie in relatie tot kwaliteit (genetisch materiaal, standplaatsgeschiktheid, effecten bosbehandeling, ...) niet alleen voor populier maar ook, en vooral, voor de belangrijkste inheemse boomsoorten.

Aan houttechnologische zijde is onderzoek is noodzakelijk naar de verwerkingsgeschiktheid en –mogelijkheden van diverse houtsoorten (technologisch houtonderzoek) en naar nieuwe toepassingen.

Erkenningsregeling voor exploitanten

De erkenningsregeling van exploitanten en houtkopers zal mits een goede communicatie vele misverstanden rondom bosexploitatie uit de wereld helpen.

2. Het bos, multifunctioneel, dus ook economisch

Multifunctionaliteit kan niet altijd volledig gerealiseerd worden binnen één bestand (zie ook thematekst multifunctionaliteit). Het is dan ook belangrijk te weten welke aspecten

van de diverse functies minder goed verenigbaar zijn en welke aspecten versterkend kunnen werken.

De realisatie van de sociaal-educatieve functievervulling stelt in principe geen probleem t.a.v. de economische functie. Integendeel zoals onder "draagvlak" omschreven, kan de openstelling en vooral voorlichting van het publiek het draagvlak voor de bosbouwactiviteiten vergroten. Het kan echter ook voor wrijving en/of misverstanden zorgen wanneer het publiek vragen heeft bij de kappingen. In sommige gevallen (b.v. Brussels gedeelte van het Zoniënwood) kan dit leiden tot een volledig opschorten van de kappingen. Wat uiteraard niet verenigbaar is met een duurzaam bosbeheer.

De ecologische functie kan en zal voor een deel de houtproductie hypothekeren. Vooral de gewenste boomsoortenkeuze houdt niet altijd rekening met de houtproductie. Randvoorwaarden voor de bosexploitatie als invoering van erkenningsregels en schoontijden beogen naast ecologische doelstellingen tevens te vermijden schade aan het bos zelf bij dunningen. Anderzijds zullen een aantal op ecologie afgestemde maatregelen de productiviteit van het bos ten goede komen, zoals het vermijden van bodemverdichting, schade aan verjonging, verontreiniging van bodem en water in gevolge brand- en smeerstoffen.

Vanuit de milieubeschermdende functie wordt de grondstof hout en haar productie eerder gepromoot dan afgeremd. Hout is een natuurlijk hernieuwbare grondstof, die niet-hernieuwbare materialen kan vervangen. Door het natuurlijk karakter van hout, de lage milieukosten bij oogst (vergeleken met andere, niet-hernieuwbare materialen zoals staal/aluminium), en de lage energiekosten bij de verwerking ervan tot houten producten (er is tot 6000 MJ/m³ minder energie nodig dan bij bepaalde andere grondstoffen) scoren houten producten globaal gunstiger op milieuvlak dan vele andere materialen op basis van LCA-analysen⁸.

Pas op het einde van hun levensduur worden houten producten ofwel herbruikt, ofwel gerecycled, ofwel benut als brandstof. In de eerste 2 gevallen wordt de levensduur van het houten product verlengd, hetzij als dusdanig, hetzij onder een andere vorm (b.v. als spaanplaat). De koolstofopslag blijft dus onveranderd, er moet geen nieuw hout uit de bossen gebruikt worden als grondstof. In het laatste geval kan hout worden ingezet als CO₂-neutrale brandstof, aangezien er bij de verbranding van hout evenveel CO₂ wordt afgegeven als er indertijd bij de groei van de boom werd opgenomen. Bijkomend effect is dat door houtverbranding de eindige fossiele brandstoffen gespaard worden.

Voegen we hier nog aan toe dat een verder stimuleren van het gebruik van houten producten rechtstreeks in relatie staat met een positieve CO₂-balans. Studies wijzen immers uit dat door hout optimaal en maximaal te gebruiken in de bouw, de CO₂-uitstoot in Europa kan verminderen met 300 miljoen ton (d.i. een verlaging van de totale emissie met 15 à 20%)⁹. De bevoorrading van hout uit Vlaamse bossen is eerder van bescheiden aard, maar is aanvullend op de import en toont onze solidariteit met een verantwoord bosbeheer op wereldvlak.

Voor een uitgebreid overzicht van de milieubeschermdende functie verwijzen wij naar de bijdrage ter zake.

Aanbevelingen

Het verband tussen de functies in het bos en de bosproducten, wordt precies gevormd door de economische functie en het belang dat hieraan gegeven wordt in het beleid. Hoewel de bevoorrading van hout uit Vlaamse bossen eerder bescheiden is, is het van groot belang om de huidige bevoorrading op zijn minst op hetzelfde niveau te houden en beschikbaar te maken voor verwerking, en is het wenselijk om deze hoeveelheden nog

⁸ Prof. Dr. A. Frühwald, Univ. Hamburg, Duitsland

⁹ Prof. Dr. A. Frühwald, Univ. Hamburg, Duitsland

verder uit te breiden met het oog op de hoger aangehaalde argumenten ter ondersteuning van de multifunctionele betekenis van het bos.

Bovendien moet men voor ogen houden dat een bepaalde graad van onafhankelijkheid van grondstoffen bevorderlijk is. Hout is één van de weinige grondstoffen die we hebben in Vlaanderen en is bevorderlijk voor de industriële ontwikkeling en tewerkstelling. Hoge transportkosten van grondstoffen zijn een constante bedreiging voor de verwerkingssector. Gezien de strenge doelstellingen waarvoor België (en Vlaanderen) zich geplaatst ziet bij het ondertekenen van het Kyoto-protocol, is het potentieel dat de bossen en de daaruit afgeleide producten bieden, niet te verwaarlozen. Voorlopig kan houtoogst nog niet in rekening gebracht worden. Maar de verminderde transportkosten en de mogelijkheid om hout te gebruiken als grondstof voor het opwekken van energie kunnen een rol spelen.

Multifunctionaliteit moet dus in een breder kader gezien worden dan enkel het bosverband: elk van de functies die vooropgesteld worden in een multifunctioneel bos krijgt, weliswaar via een bijkomende invulling, een bredere dimensie wanneer men de globale koolstofcyclus als uitgangspunt bekijkt. In deze uitgebreide koolstofcyclus staat de economische functie als scharnierpunt voorop en verdient deze functie ook de nodige aandacht én opportuniteiten van het Vlaams Bosbeleid naast andere relevante domeinen zoals klimaatbeleid, milieubeleid, productnormen, consumentenbeleid, energiebeleid en dergelijke meer.

3. Draagvlakverbreding, ook voor houtproductie

Het passief en actief draagvlak voor de productiefunctie van bos blijkt in de praktijk zeer beperkt. Er is te weinig besef dat bomen in het bos de grondstof zijn van tal van afgewerkte houten producten. En dat bomen kappen en bos verjongen ook onderdeel zijn van een duurzaam bosbeheer waarbij houtproductie één van de peilers is. Bovendien wordt de verantwoordelijkheid en solidariteit van Vlaanderen in mondiale context te weinig benadrukt.

Passief draagvlak

De relatie individuele burger - productiefunctie wordt momenteel als moeilijk ervaren, m.a.w. vrijwel elke vorm van bosexploitatie wordt door de burger in deze tijden gezien als een aanslag op de natuur. Het verband tussen exploitatie en het duurzaam product 'hout' moet worden benadrukt. Deze houding kan vergeleken worden met die van het stadskind dat, in antwoord op de vraag vanwaar de melk komt, antwoordt dat deze uit een pak of fles komt. En de koe wordt vergeten. Hetzelfde gebeurt met hout en bos (exploitatie). Door vooraf te communiceren, kunnen echter veel misverstanden tijdens en na de exploitatie vermeden worden. Een optie is om zo snel mogelijk na het schalmen en zeker ruim vóór de aanvang van velling- en ruimingwerken enige informatie te verschaffen betreffende de uit te voeren werken. Aanvullend hierbij zou informatie kunnen gegeven worden over het houtgebruik, liefst mét duiding hoe het in ieders eigen leefomgeving terecht kan komen.

Bovendien speelt nog een paradox: de bevolkingsgroep die hout beschouwt als duurzaam materiaal en het ook vaak gebruikt, situeert zich in ecologische hoek. Wat daar algemeen aanvaard wordt voor groenten en fruit, nl. dat ze best zo dicht mogelijk bij huis geproduceerd worden, neemt men niet meteen aan voor hout. Immers, ter realisatie van de ecologische functie van het bos wordt het niets-doen in bossen als beheersmaatregel veelal gepromoot. Ecologisch denken vereist echter afwegingen maken op mondiaal en lokaal niveau.

Ervaring wijst uit dat ambtenaren die actief zijn op terrein, zijnde ingenieurs, boswachters en zelf bosarbeiders, steeds minder voeling hebben met de economische rol van het Vlaamse bos als dusdanig. Een positief signaal was in elk geval het thema van de Week van het Bos 2002: Bosinhoud, bosinhout. Een cruciale rol is weggelegd voor de lesgevers van universiteiten, hogescholen en andere instellingen waar bosbouw wordt gedoceerd. Het is wenselijk ook de beheerders van natuurrezervaten hierover enige

noties mee te geven, zodat houtproductie niet langer als puur winstbejag wordt bestempeld.

In de lagere onderwijsinstellingen verdient het aspect bosexploitatie en het verband met houtverwerking en houten producten meer aandacht. Ongenuanceerde informatie voor kinderen in een vroeg stadium creëert misverstanden, die op latere leeftijd moeilijker zullen bijgestuurd worden. Het tegendeel is evenzeer waar: enkel correcte kennis zal mits de nodige nuances een juist beeld geven van bosexploitatie en primaire en secundaire houtverwerking.

Actief draagvlak

Van enig actief draagvlak blijkt momenteel geen sprake te zijn.

Enkele concrete maatregelen zouden hier nochtans snel resultaat opleveren:

Bij de aanleg van stadsbossen bijvoorbeeld zal de inbreng van de houtverwerkende industrie als zeer positief worden ervaren. Er mag echter niet vergeten worden dat de beroepsfederaties niet altijd over de nodige fondsen beschikken om aan elke vraag tot sponsoring te voldoen. Er zijn effectievere acties waarmee de sector zich kan profileren, zoals het actief participeren aan bebossingsacties e.d.

Een erkenningsregeling voor bosexploitanten en kopers¹⁰ werd uitgewerkt, enkel de praktische benadering moet nog verder worden uitgediept. Door het naleven van een code van goede praktijk kan het beroep van exploitant door derden beter geapprecieerd worden.

Bosgroepen kunnen bouseigenaars opnieuw enthousiast maken voor het beheer van hun bos en zo het draagvlak voor houtproductie in Vlaanderen vergroten.

Aanbevelingen

Verstevigen van het positieve imago van hout

Veel van de voordelen van het gebruik van hout blijven nog onbekend voor het grote publiek. Mits een degelijke promotie rond hout kunnen heel wat misverstanden uit de wereld worden geholpen. Verspreiding van vulgariserende folders, zoals er recent werden opgemaakt door Hout Info Bois, een instelling voor promotie van hout, is onontbeerlijk. Belangrijke pluspunten voor de promotie van inlands hout zijn:

- Hout als hernieuwbare grondstof (globale duurzaamheid)
- Ethische overwegingen – bos in het landschap
- Belang van de zelfvoorzieningsgraad
- Behoud van de aanwezige kmo-sector (tewerkstelling)
- Milieuwinst op diverse vlakken (materiaal – transport – multifunctionele bossen)
- Solidariteit met derde wereld (tropische houtoogst)

Gebruik van hout aanmoedigen

Het gebruik van hout, afkomstig uit Vlaamse bossen verdient extra promotie. Hiervoor werden tot heden jammer genoeg onvoldoende initiatieven ontwikkeld. Recent werden nieuwe folders voor een breder publiek gelanceerd, een initiatief van SOFZAN (Studie- en Onderzoekfonds voor Zagerijen en Aanverwante Nijverheden).

Om hout te kunnen gebruiken moeten beperkingen in de stedenbouwkundige wetgeving weggewerkt worden, stimulering van het gebruik van hout in de bouw kan gebeuren naar analogie met Nederland, Frankrijk en Duitsland.

Ook het gebruik van gecertificeerd hout moet maximaal aangemoedigd worden.

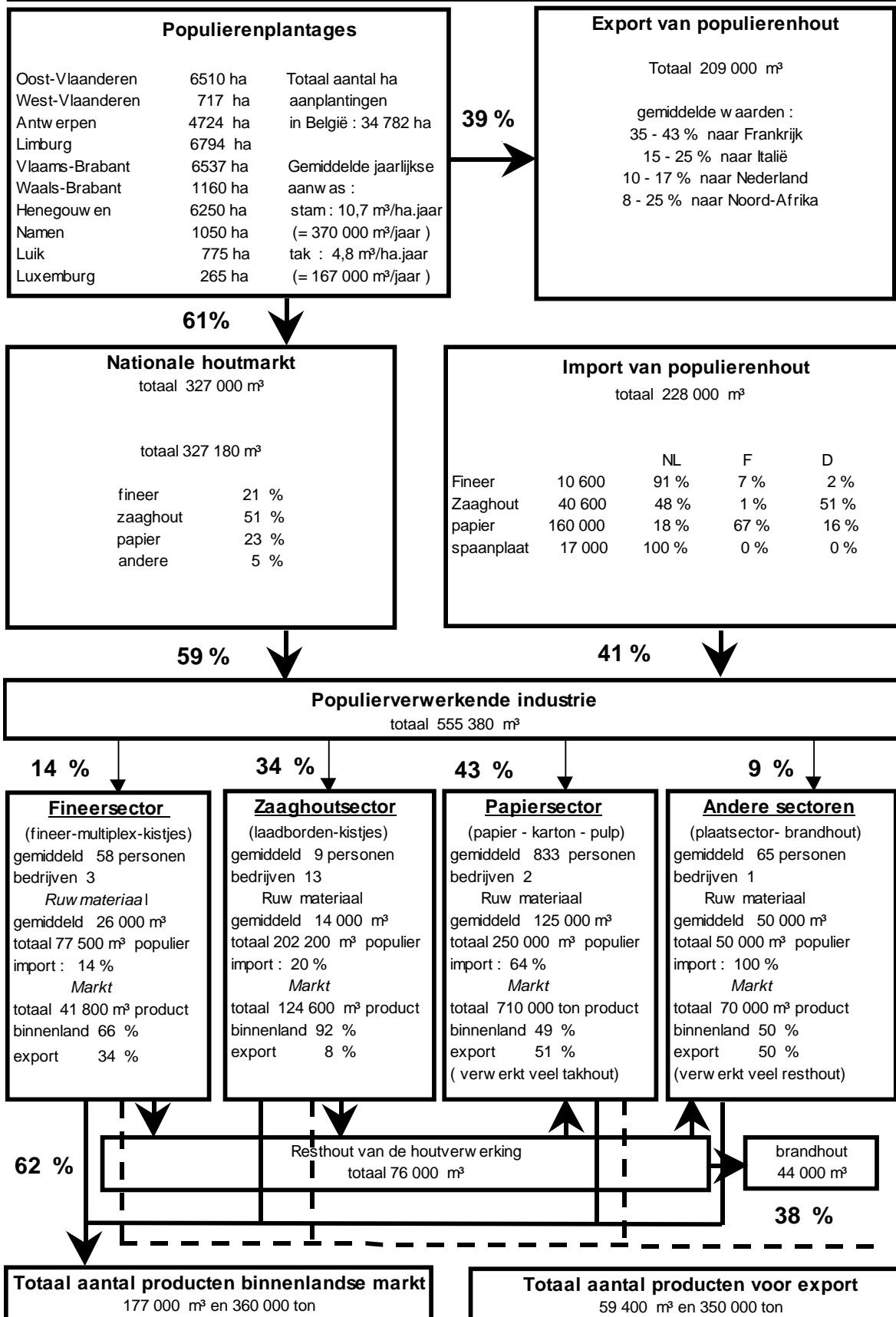
¹⁰ Besluit van de Vlaamse regering van 8 november 2002 houdende de erkenning van kopers en exploitanten van hout, overeenkomstig artikel 79 van het Bosdecreet van 13 juni 1990. (B.S. 18/12/2002)

Opzetten van samenwerkingsverbanden

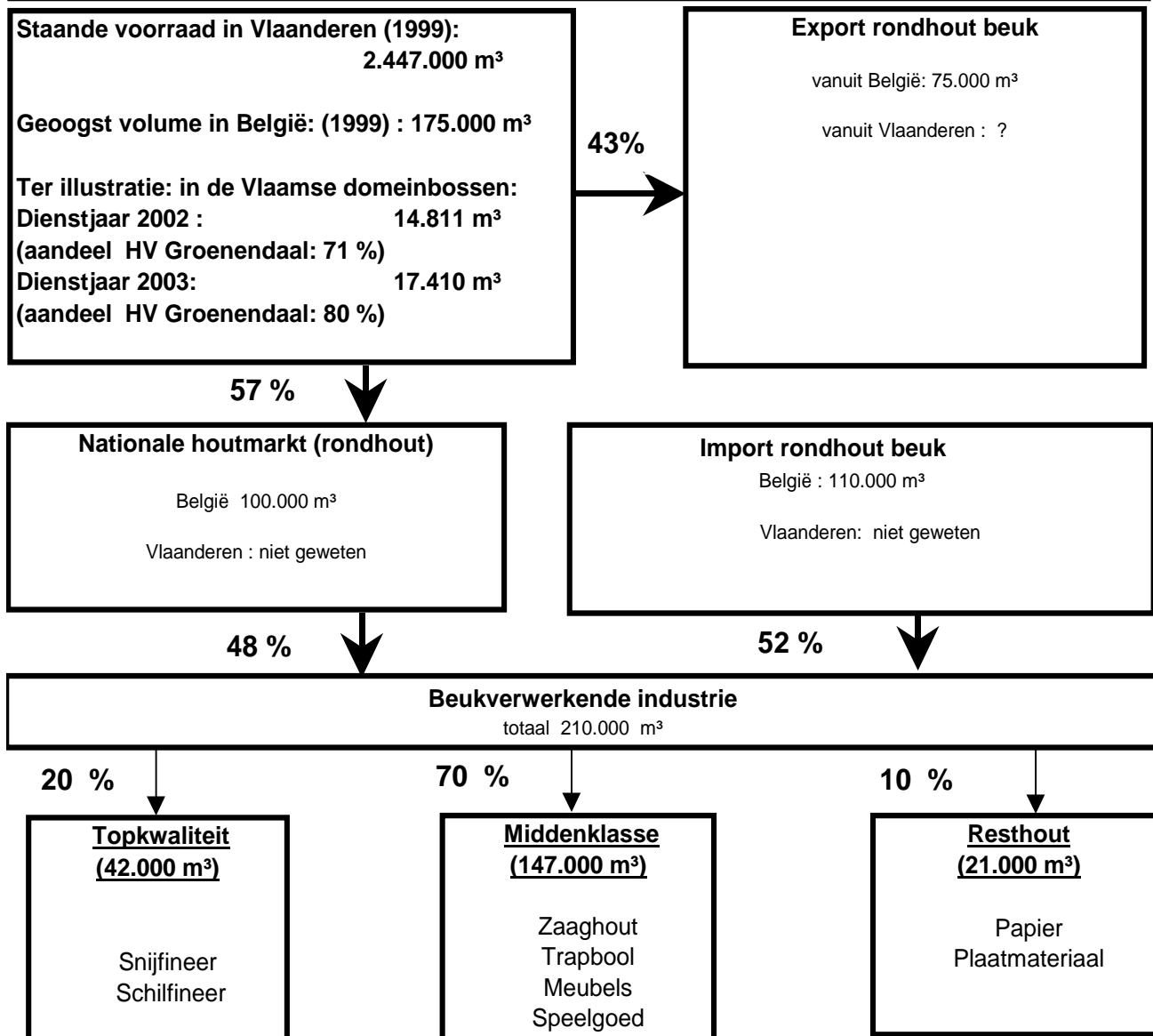
Een vlotte en duurzame samenwerking tussen de houtkolom enerzijds en het middenveld en de burger anderzijds is een minimumvereiste om de stap naar een politiek gedragen houtproductie te betrachten. Een meer actieve benadering is het streven naar duurzame partnerschappen of samenwerkingsverbanden tussen de houtkolom en het middenveld. Zo kan er gestreefd worden naar structurele allianties tussen de houtindustrie en leefmilieu-NGO's met als gezamenlijk doel het streven voor het voortbestaan en het duurzaam beheer van bossen.

Belangrijke voorwaarde tot slagen is dat de ontsnippering van de verschillende beroepsfederaties, met éénieders eigenbelang, verder wordt gezet.

Houtstroom van populieren

Houtstroom van beuken

Bron: Laboratorium voor Houttechnologie, Universiteit Gent, 2003.

Houtstroom van Eiken

